

AGEIZM DYSKRYMINACJA ZE WZGLĘDU NA WIEK

Iwona Raszeja-Ossowska

Spis treści

Wprowadzenie	2
Dlaczego problemu ageizmu nie można lekceważyć?.....	4
Ageizm – wyjaśnienie pojęcia.....	4
Dlaczego osoby starsze są dyskryminowane?	5
Skutki dyskryminacji ze względu na wiek.....	6
Przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu na wiek. Aspekty prawne.....	7
Podstawowe przejawy dyskryminacji seniorów.....	9
Czynniki wpływające na powstanie ageizmu.....	9
Obszary ageizmu	10
Podsumowanie i rekomendacje	15
Podsumowanie	15
Rekomendacje.....	15
Kto może pomóc? Gdzie szukać informacji?	19
Źródła.....	20

Wprowadzenie

Ageizm prowadzi do gorszego zdrowia psychicznego i fizycznego, obniżonej jakości życia, izolacji społecznej i wcześniejszych zgonów. WHO wzywa do szybkich działań w celu wdrożenia skutecznych strategii przeciwdziałających dyskryminacji ze względu na wiek¹.

W okresie minionych 30 lat obserwujemy w Polsce spowolnienie rozwoju demograficznego oraz znaczące zmiany w strukturze wieku mieszkańców. Nasila się m.in. proces starzenia się społeczeństwa, a udział osób starszych w populacji mieszkańców Polski rośnie systematycznie, rok do roku².

Niestety często wzrost odsetka osób starszych w populacji odbierany jest jako zjawisko problemowe. Ma to swoje odbicie w przybieraniu negatywnych postaw wobec osób starszych, a także prowadzić może do lęku przed starością. Propagowanie kultu młodości dodatkowo odsuwa osoby starsze na margines, co sprzyja wykluczeniu, a także **ageizmowi**.

Ageizm to wyrażenie niezbyt powszechnie znane, lub nie zawsze dobrze rozumiane. Termin ten odnosimy do zjawiska społecznego, które – obok rasizmu i seksizmu – jest trzecim wielkim „izmem”, związanym współcześnie ze społecznymi uprzedzeniami, dyskryminacją i odrzuceniem ludzi w podeszłym wieku³.

Chociaż nierówne traktowanie ze względu na wiek może dotyczyć osób w każdym wieku, w niniejszym opracowaniu przyjęto wąską definicję ageizmu. Odnosi się ona do nierównego traktowania, kierowania się uprzedzeniami i stereotypami oraz założeniem, że osoby starsze nie są zdolne do wykonywania określonych ról społecznych, takich jak np. rola pracownika⁴.

XXI wiek każe patrzeć na osoby starsze z perspektywy problemu. Tymczasem istnienie społeczeństwa jest nierozdzielnie związane z obecnością w nim ludzi starszych. Powinno to skłonić do głębszej refleksji na temat kierunku, w którym muszą zmierzać relacje z tą grupą, a także relacje samych seniorów z otoczeniem. Miejmy na uwadze także to, że ageizm może bezpośrednio dotknąć każdego z nas. Jest to jedynie kwestią czasu.

---

¹ *Global report on Ageism*, ISBN 978-92-4-001686-6 (electronic version), ISBN 978-92-4-001687-3 (print version), World Health Organization 2021.

² *Sytuacja osób starszych w Polsce w 2019 roku*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2021 r., <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/osoby-starsze/osoby-starsze/sytuacja-osob-starszych-w-polsce-w-2019-roku,2,2.html>, dostęp: 29.11.2021 r.

³ T. Zalega, *Segment osób w wieku 65+ w Polsce. Jakość życia – Konsumpcja – Zachowania konsumenckie*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2016, s.85.

⁴ Tamże.

Warto pamiętać

Wiek określa tożsamość każdego – wszyscy jesteśmy w określonym wieku, wszyscy się starzejemy. Wiek jest trudny do sklasyfikowania, ponieważ stanowi continuum, aczkolwiek dokonujemy kategoryzacji, podziału ludzi ze względu na wiek.

***

Niniejsze opracowanie nie ma charakteru naukowego. Jego celem jest zaprezentowanie problemu ageizmu w sposób przystępny i możliwie kompleksowy, tak aby zainspirował do dalszych działań osoby współpracujące z seniorami i/lub działające na rzecz seniorów, jak też samych seniorów.

Dlaczego problemu ageizmu nie można lekceważyć?

Ageizm – wyjaśnienie pojęcia

Problem dyskryminacji ze względu na wiek nie jest nowy, ale w obliczu nowych zjawisk zachodzących we współczesnym świecie pozostaje nadal aktualny, zarówno w kontekście globalnym, jak i lokalnym.

Dyskryminacja ze względu na wiek posiada pewną specyficzną cechę. W odróżnieniu od dyskryminacji odnoszącej się do rasy czy płci **może bezpośrednio dotyczyć każdego człowieka**. Przybiera formę **adulityzmu** (w przypadku ludzi młodych), bądź **ageizmu** (w przypadku osób starszych).

Ageizm (ageism)⁵ to wyrażenie niezbyt powszechnie znane lub nie zawsze dobrze interpretowane. Termin ten jest nierozdzielnie związany ze zjawiskami społecznymi: społecznymi uprzedzeniami, dyskryminacją i odrzuceniem osób starszych.

Najogólniej przez ageizm rozumiemy dyskryminowanie ludzi z powodu ich wieku⁶. O ageizmie, czyli dyskryminacji osób starszych można mówić wówczas, gdy odmawia się tym osobom zaspokojenia jakiejś ważnej potrzeby, a jako powód tej odmowy podaje się ich wiek.

Ageizm odnosi się do stereotypów (jak myślimy), uprzedzeń (jak czujemy) i dyskryminacji (jak działamy, jak się zachowujemy) skierowanych przeciwko ludziom ze względu na ich wiek⁷.

Najczęściej ageizm jest postawą nakierowaną przeciwko ludziom w podeszłym wieku, którym przypisuje się cechy pejoratywne, takie jak naiwność, niesamodzielność czy powolność.

Ageizm, podobnie jak seksizm czy rasizm, to postawa i przekonania oparte na stereotypach i uprzedzeniach - w tym wypadku odwołujące się do biologicznego zróżnicowania ludzi, związanego z procesem starzenia się, które dotyczą kompetencji i potrzeb osób w zależności od ich wieku.

Ageizm może przybierać formy pośrednie lub bezpośrednie, przybierać formę dyskryminacji instytucjonalnej i indywidualnej. Obszarem, w którym występuje, może być zarówno życie publiczne, jak i prywatne.

---

⁵ Termin „ageizm” w języku polskim nie ma bezpośredniego tłumaczenia. Cześć badaczy próbowała wprowadzić do języka socjologicznego termin „wiekizm”.

⁶ <https://pl.wikipedia.org/wiki/Ageizm>, dostęp: 03.12.2021 r.

⁷ *Global report on ageism*, dz. cyt., s. 2.

Dlaczego osoby starsze są dyskryminowane?

Istnieje szereg czynników, które powodują, że osoby starsze są dyskryminowane.

Postęp technologiczny

Świat wciąż się rozwija, a wraz z nim nowoczesne technologie, tzw. wyznaczniki postępu. Osoby starsze są bardzo często określane jako te, które nie dorównują nowoczesności. Brak umiejętności korzystania z nowych technologii klasyfikuje ludzi w podeszłym wieku jako osoby mniej atrakcyjne. Kult młodości, piękno i atrakcyjność, które odgrywają istotną rolę w obecnym świecie stoją w opozycji do starości, która kojarzy się ze zmarszczkami, brzydkim i mało atrakcyjnym wyglądem.

Wraz z rozwojem technologii zakłóceniu ulegają relacje międzyludzkie. Zmienia się struktura rodziny, a wraz z nią rola seniorów.

Młodzi i starzy – obcy sobie?

Upływ czasu nie kojarzy się pozytywnie, przez co ludzie starsi są utożsamiani z niedołążnością i nieprzydatnością. Upředzenia względem osób starszych tworzą się także przez lęki przed śmiercią oraz nieuchronnym starzeniem się.

Powiedzenia: „Masz tyle lat, na ile się czujesz”, „Młody duchem, stary ciałem” uzasadniają naukowy rozdział na wiek metrykalny (inaczej kalendarzowy) i wiek biologiczny (wyznaczany poziomem zużycia organizmu). Istnieje dodatkowo rozdział na wiek społeczny, który wyznaczany jest przez rolę, jakie dana osoba pełni w strukturze społeczeństwa oraz na wiek czynnościowy odwołujący się do stanu sprawności intelektualnej i motorycznej.

W odniesieniu do okresu starości podziały te zastępowane są odmienną klasyfikacją, a mianowicie: wiekiem starzenia się (wczesną starością) między 60. a 74. rokiem życia, wiekiem starczym (późną starością) między 75. a 89. rokiem życia i długowiecznością po 90. roku życia⁸.

Powyższe cechy nie pozwalają identyfikować się osobom młodszym z grupą seniorów – pod wieloma względami grupą obcą. A im bardziej różnimy się między grupami (grupa własna i grupa obca), tym mniejszą sympatią się darzymy i gorzej oceniany. Co więcej – jesteśmy bardziej skłonni doszukiwać się podobieństw wewnątrz grup niż między przedstawicielami różnych zbiorowości⁹.

Wiek wyznacza wartość człowieka

Człowiek okazuje się być przydatny jedynie, gdy jest sprawny i w odpowiednim wieku. „Stary” ma wydzwięk negatywny, zaś „młody” to nieomal gwarancja sukcesu. Niski status społeczny seniora

---

⁸ T. Zalega, dz. cyt. s.26.

⁹ Tamże.

wynika ze spostrzegania jedynie negatywnych stron starości. Jeśli seniorzy nie przysparzają korzyści samym sobie to i nie przysparzają korzyści innym: rodzinie, sąsiadom, kolegom, instytucjom.

Medycyna dla młodości

Osiągnięciem nowoczesności jest rozwój medycyny i poprawa warunków życia. Wiąże się to z większą dostępnością do najnowszych metod leczenia i rosnącymi nakładami finansowymi na służbę zdrowia. Jednak w rzeczywistości nowe technologie medyczne coraz częściej zmiernają do tego, by oznaki starości ukrywać bądź korygować. Medycyna oferuje więc szerszą gamę zabiegów chirurgii plastycznej, pozwalających przywrócić młodszy wygląd. Jednak bycie choć pozornie młodszym jest zarezerwowane dla osób zamożnych. Rozwój medycyny może obiektywnie przyczynić się do poprawy dobrostanu fizycznego i psychicznego osób starszych. Nie oznacza wcale, że tak jest.

Powielanie obrazu

Porządkowanie świata według kategorii wieku powoduje, że ludzie odbierają grupę osób starszych jako jednolitą, o cechach niepożądanych a jednocześnie stereotypowo przypisanych wszystkim tym osobom. Jeśli przekazy medialne czy książkowe powielają obraz osoby starszej jako biernej, samotnej, odizolowanej od społeczeństwa, to zamiast mądrości życiowej i pogody ducha – synonimem starości staje się zgorzknienie, choroba, umieranie.

Skutki dyskryminacji ze względu na wiek

Konsekwencje ekonomiczne

Dyskryminacja, jakiej doświadczają seniorzy, ma wpływ nie tylko na sytuację pojedynczych osób, ale także na społeczności lokalne i społeczeństwo jako całość.

Wykluczenie społeczne, do którego prowadzi dyskryminacja ze względu na wiek, ma ogromne, negatywne konsekwencje ekonomiczne. Im więcej osób po 50 roku życia pozostaje poza rynkiem pracy, tym większy jest koszt zasiłków (np. zasiłków dla bezrobotnych, zasiłków socjalnych) wypłacanych przez państwo, a jednocześnie maleją wpływy z podatków.

Konsekwencje społeczne

Seniorzy dysponują doświadczeniem i wiedzą gromadzoną przez długie lata. Obejmuje ona szereg ważnych sfer, takich jak: działalność gospodarcza, życie rodzinne, polityka i kultura. Nie angażując ludzi starszych, wykluczając ich z życia społecznego, bezpowrotnie zaprzepaszczamy posiadaną przez nich wiedzę. Ograniczanie udziału ludzi starszych w różnych dziedzinach życia społecznego prowadzi także do wzrostu ich izolacji, ogranicza mobilność a to z kolei zwiększa ryzyko problemów zdrowotnych.

Przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu na wiek. Aspekty prawne

Teoretycznie prawa osób starszych w Polsce są dobrze chronione. Zastrzeżenia budzić może praktyka.

Najbardziej niepokojące zjawiska związane z sytuacją prawną dotyczą ubezpieczeń społecznych (emerytalnych, rentowych) i opiekuńczo-pielęgnacyjnych, ochrony zdrowia, rozwiązywania przemocy w rodzinie¹⁰. Zjawiska niepokojące, które wynikają nie tyle z regulacji prawnych, co z praktyki życia społecznego, obserwujemy na rynku pracy, na rynku dóbr konsumpcyjnych i usług, w funkcjonowaniu pomocy społecznej, w dziedzinie społecznego uczestnictwa seniorów.

Dyskryminacja ze względu na wiek czasem wynika ze świadomych i zamierzonych działań, a czasem wywodzi się z niezrozumienia potrzeb osób starszych¹¹.

Zakaz dyskryminacji gwarantuje Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności¹². Zgodnie z art. 14 dokumentu korzystanie z praw i wolności wymienionych w Konwencji powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów, jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn¹³.

W prawie polskim zakaz dyskryminacji jest jedną z gwarancji konstytucyjnych. Art. 35 Konstytucji RP¹⁴ stanowi zasadę równości wobec prawa i zakazuje dyskryminacji w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny.

Działania przeciw dyskryminacji prowadzi Komisja Europejska. Oprócz dwóch dyrektyw (dyrektywy w sprawie równości rasowej i dyrektywy ustanawiającej ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy) Komisja Europejska przyjęła w lipcu 2008 r. komunikat przedstawiający wszechstronne podejście do zintensyfikowania działań mających na celu ograniczenie dyskryminacji i promowanie równych szans, jak też decyzję Komisji powołującą rządową grupę ekspertów ds. niedyskryminacji. Potwierdzeniem podejmowania działań zmierzających do całkowitej eliminacji zjawiska dyskryminacji ze względu na wiek są wyroki sądowe.

---

¹⁰ B.Szatur – Jaworska(red.), *Stan przestrzegania praw osób starszych w Polsce. Analiza i rekomendacje działań*, Warszawa 2008, s.10.

¹¹ J.Nicole-Urbanowicz, *Ageizm i dyskryminacja ze względu na wiek*, „Niebieska Linia”, nr 6/2006.

¹² Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2., Dz.U. 1993 nr 61 poz. 284

¹³ Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.

¹⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r., Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483.

Zgodnie z uchwałą składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego *osiągnięcie wieku emerytalnego i nabycie prawa do emerytury nie może stanowić wyłącznej przyczyny wypowiedzenia umowy o pracę przez pracodawcę*¹⁵. Przykładem ochrony praw osób starszych jest także wyrok Trybunału Wspólnot Europejskich w sprawie Reinharda Prigge’a przeciwko Deutsche Lufthansa AG¹⁰. Sprawa dotyczyła klauzuli układu zbiorowego pracy, ustalającej na 60 lat granicę wieku, powyżej którego piloci byli uznawani za nieposiadających już zdolności fizycznych potrzebnych do wykonywania zawodu. Klauzula została uznana za sprzeczną z uregulowaniem dotyczącym zakazu dyskryminacji ze względu na wiek, zawartym w dyrektywie UE¹⁶.

---

¹⁵ Uchwała Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego z dnia 21 stycznia 2009 r., sygn. II PZP 13/08, „Biuletyn Sądu Najwyższego” 2009/1, Lex Polonica nr 1997650.

¹⁶ Dyrektywa Rady UE 2000/78/WE ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy – art. 2 ust. 5, art. 4 ust. 1 i art 6. ust. 1, Dz.U. UE L. 03/16 z dnia 2.12.2000 r.

Podstawowe przejawy dyskryminacji seniorów

Czynniki wpływające na powstanie ageizmu

Do głównych czynników powodujących ageizm można zaliczyć m.in.¹⁷:

- stereotypizację starości,
- gerontofobię – lęk przed starymi ludźmi (w tym lęk przed śmiercią);
- przemiany w strukturze rodziny (osłabienie więzi emocjonalnych, zwiększenie dystansu międzypokoleniowego, wzrastającą poznawczą separację pokoleń).

Tabela 1. Katalog stereotypów w odniesieniu do wieku

OBSZAR	STEREOTYPY	
	MŁODZI LUDZIE SĄ	STARSI LUDZIE SĄ
ZDROWIE/ OPIEKA SPOŁECZNA		
POZYTYWNE	zdrowi aktywni fizycznie silni energiczni	ciepli sympatyczni
NEGATYWNE	skłonni do ryzyka użytkownicy narkotyków zestresowani nerwowi/ niespokojni	szttywni (mało elastyczni) rozdrażnieni sfrustrowani samotni i odizolowani (wykluczeni) słabi zdezorientowani (słabo orientujący się) przygnębeni potrzebujący wsparcia wykluczeni (niepełnosprawni)
PRACA		
POZYTYWNE	energiczni ambitni obytni z technologiami ciężko pracujący (w średnim wieku)	niezawodni zaangażowani doświadczeni ciężko pracujący kompetentni społecznie dobrymi mentorami i liderami gotowi na zmiany
NEGATYWNE	narcystyczni niełojalni leniwi niezmotywowani łatwo tracą zainteresowanie (niecierpliwi)	niekompetentni i bezproduktywni niezmotywowani odporni na zmiany (niechętni zmianom) nie chcą się szkolić/ wolno się uczą nieelastyczni niekompetentni technologicznie

¹⁷ B. Tomaszewska-Hołub, *Stereotypizacja starości – wybrane przejawy ageizmu*, Cywilizacja i Polityka 2019 Tom 17 Nr 17, s. 8.

MEDIA		
POZYTYWNE	atrakcyjni	zdrowi zaangażowani produktywni samodzielni (zaradni)
NEGATYWNE	stwarzający problemy brutalni przestępcy	nieatrakcyjni nieszczęśliwi zniedołężniali źle ubrani nieaktywni zależni niezdrowi niepełnosprawni biedni wrażliwi potworni

Źródło: opracowanie własne na podstawie Global Report on Ageizm

Obszary ageizmu

Przejawy ageizmu są obserwowane w wielu obszarach życia, od prywatnego do zbiorowego, w wymiarze jednostkowym i społecznym oraz z różnym natężeniem¹⁸.

Obszar 1. Rynek pracy

Ageizm oznacza problemy tak ze znalezieniem, jak i utrzymaniem pracy – praktyki ageistowskie to odmienne traktowanie osoby już na etapie rekrutacji, zgodnie z powiedzeniem „warunki pan spełnia tylko pesel nie ten” oraz w trakcie zwalniania z pracy. Wyraźnie stereotypowe jest postrzeganie starszych pracowników jako gorszych zawodowo, mniej wydajnych, mniej elastycznych, mających zrutynizowane nawyki, nieprzejawiających inicjatywy, niechcących się szkolić, uczyć języków obcych, poznawać nowych technologii, pracujących „na przeczekanie” do osiągnięcia wieku chroniącego ich przed wypowiedzeniem¹⁹.

Przykłady dyskryminacji ze względu na wiek w miejscu pracy

- Rozmowa kwalifikacyjna: „Kwalifikacje Pan ma, ale PESEL nie ten”.
- Ogłoszenie rekrutacyjne: „Proponujemy pracę w młodym, dynamicznym zespole”.
- Ogłoszenie rekrutacyjne: „Przyjmę do pracy młodą, do lat 25”.
- Zatrudniony w firmie 55-letni pracownik otrzymuje niższe wynagrodzenie niż wykonujący podobną pracę młodszy pracownik, co pracodawca tłumaczy większą dyspozycyjnością tego drugiego.

¹⁸ Tamże, s. 9-10.

¹⁹ Tamże.

- Polecenie wydane przez właściciela restauracji menedżerowi odpowiedzialnemu za rekrutację pracowników, by na stanowiska kelnerów przyjmował wyłącznie młodych mężczyzn.
- Pracownikowi - starszej kobiecie i przy tym osobie niepełnosprawnej nie proponuje się szkoleń mających na celu podniesienie kwalifikacji, ponieważ jej szef woli „inwestować” w młodych, w pełni sprawnych pracowników²⁰.

Studium przypadku

Wypowiedź internauty: „Czy będąc właścicielem firmy wolelibyście zainwestować (kursy, szkolenia itp.) w młodego, czy starego pracownika? I nie myślcie, że mnie to nie dotyczy - mam 55 lat i choć to przykre, to jednak dla mnie zrozumiałe. Już wiem, że wyżej nie podskoczę... Taka karma”.

Rzeczywiście wiele osób uzna wysłanie na szkolenie 25-letniego pracownika za lepszą, długoterminową inwestycję dla firmy niż sfinansowanie tego samego szkolenia 55-letniemu pracownikowi.

Podstawą takiego podejścia jest założenie, że młodszy pracownik po odbyciu szkolenia będzie służył firmie znacznie dłużej niż starszy. Niemniej jednak można zakwestionować ten sposób myślenia, odnosząc się do nowych realiów świata pracy. Obecnie pracownicy coraz rzadziej skłonni są spędzać całe życie w jednej firmie. Stąd też prawdopodobieństwo, że 55-letni pracownik będzie pracował w tej samej firmie przez kolejne 10 lat, jest o wiele większe niż w przypadku 25-latk²¹.

Dobra praktyka

Amerykańska sieć drogerii CVSHealth realizuje program Mature Workers (Dojrzały Pracownicy) dedykowany pracownikom w wieku 55+. Firma, oprócz elastycznych warunków pracy (dowolne godziny albo program podróznicy Snowbird, w ramach którego seniorzy mogą pracować w sklepach w różnych częściach kraju i spędzać zimy w cieplejszym klimacie), zdecydowała się na drobne udogodnienia w wystroju wnętrza. Półki z produktami zostały obniżone i spłycone, aby pracownicy nie nadwyrężali barków. Ceny na etykietach drukowane są dużą czcionką, a do półek przymocowano szkła powiększające. Pracownicy mają też do dyspozycji ergonomiczne krzesła i są zachęceni, aby co

²⁰ I. Raszewa-Ossowska, *Ageizm. Dyskryminacja ze względu na wiek*, Witryna Wiejska, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa 2015, s. 11

²¹ Tamże.

jakiś czas po prostu na nich odpocząć przez resztę zmiany. W wielu sklepach zamiast kafli czy śliskiej podłogi z laminatu, położono wykładziny, na których po prostu trudniej się potknąć²².

Obszar 2. Opieka zdrowotna

Ageizm oznacza tworzenie przeszkód w dostępie do różnego rodzaju świadczeń zarówno w formie indywidualnej, jak i instytucjonalnej. Problem odmiennego traktowania jest dotkliwie odczuwany przez osoby starsze choćby z racji narastania na tym etapie życia problemów ze zdrowiem, przejawia się m.in. w ograniczonym dostępie do badań, czy uczestnictwa w programach profilaktycznych, mimo braku formalnych granic wiekowych²³.

Przykłady dyskryminacji ze względu na wiek w sektorze ochrony zdrowia opisane przez pacjentów²⁴

Osoba dyskryminująca – lekarz

1. *Skierowanie na obuwie ortopedyczne nie jest już pani potrzebne, skoro ma pani tyle lat i coraz mniej chodzi.*
2. *W pani wieku nie ma sensu wykonanie zabiegu.*
3. *W takim wieku trzeba wołać księdza, a nie lekarza.*
4. *Lekarz stwierdził, że już jestem za stara i nie potrzeba leków podawać bo to jest już koniec życia.*
5. *Wykryli u mnie oponiaka – a lekarz zapytał: „ile ma pani lat?” Zajrzał w kartotekę i stwierdził, że operacja jest niepotrzebna.*

Osoba dyskryminująca – pielęgniarka

1. *Pielęgniarka zwracała się do mnie słowami: babciu, babcia.*
2. *Pielęgniarka była obojętna na moje prośby. Powiedziała, że musi się w pierwszej kolejności zająć młodszymi pacjentami.*
3. *Pielęgniarka zwracała się do mnie bardzo arogancko i bezosobowo. Do młodszych pacjentów była miłsza.*
4. *„Wygląda pani jak koczodan – niech Pani coś ze sobą zrobi”. Byłam po operacji i nie mogłam się sama uczesać. Młodszym paniom na sali pomagała, a mnie nie.*
5. *Na oddziale urologii ja i inne pacjentki starsze dostawałyśmy środki nasenne, aby w*

²² <https://cvshealth.com/news-and-insights/articles/recruiting-mature-workers>, dostęp: 30.11.2021 r., <http://seniorzywakcji.blogspot.com/2012/08/biuro-przyjazne-seniorom-jak-to-sie.html>, dostęp: 30.11.2021 r.

²³ Tamże.

²⁴ S. Kropińska, *Dyskryminacja osób starszych ze względu na wiek w polskim systemie ochrony zdrowia*, Uniwersytet Medyczny im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu, Poznań 2013, s. 48.

nocy spać i nie chodzić. Personel miał wtedy ciszę i spokój.

Obszar 3. Pomoc społeczna

Ageizm w tym obszarze to utrudnianie osobom starszym dostępu do programów społecznej i zawodowej reintegracji, mimo braku formalnej granicy wieku, niekorzystnych zasad przyznawania świadczeń pomocy społecznej, szczególnie w zakresie usług opiekuńczych²⁵.

Wiek nie może być powodem udzielenia pomocy

W art. 7. ustawy o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 r. zamieszczona została lista 15 powodów udzielania pomocy społecznej jednostkom i rodzinom. Z zestawienia wynika, iż podeszły wiek nie może być powodem udzielenia pomocy. Jakże zatem ryzyka socjalne znajdujące się wśród wymienionych 15 pozycji mogą dotyczyć ludzi starych? Są to w pierwszej kolejności: niepełnosprawność, długotrwała lub ciężka choroba oraz ubóstwo.

Obszar 4. Rynek dóbr i usług komercyjnych

Ageizm to brak pełnej oferty dla seniorów. Zwiększająca się populacja seniorów, powoduje, iż stają się oni ważnym - choć specyficznym – segmentem konsumentów. Przekształceniom ulega popyt konsumpcyjny, spodziewać się należy trwałego wzrostu zapotrzebowania na usługi medyczne, (zwłaszcza z zakresu opieki lekarsko-pielęgniarskiej), a także rehabilitacyjne, fizykoterapeutyczne oraz wypoczynkowe, edukacyjne, ruchowe, a nawet artystyczne. Przy założeniu, że seniorzy są równie istotnymi i pożądanymi konsumentami, jak osoby z innych grup wiekowych, odpowiedzią na te potrzeby musi być zwiększona podaż dóbr i usług dostosowanych do potrzeb seniorów (zwanym czasem klientami dojrzałymi). Jak choćby: wyrobów farmaceutycznych, usług medycznych, nowych segmentów dóbr i usług w turystyce, nowych segmentów usług w obsłudze prawnej, w obsłudze finansowo-bankowej, a także w obszarze anti-aging, kosmetyce, edukacji, nowych technologiach oraz rynku odzieżowym i spożywczym. Dla rynku starzenie się dużych grup ludności nie powinno być kryzysem ale potencjałem, nowym obszarem do marketingowego zagospodarowania. Jednak w praktyce konsumenci seniorzy nierzadko spotykają się z przejawami dyskryminacji ze względu na wiek w dostępie do: kredytów bankowych, ubezpieczeń, informacji handlowej oraz praw konsumenta²⁶.

Innym istotnym aspektem stawiającym starszych klientów w gorszej sytuacji jest wykluczenie cyfrowe. Osoby starsze, bardzo rzadko korzystające z internetowej obsługi konta, pozbawione są istotnych

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże.

przewag, jakie daje taka obsługa, np. bezpłatnych przelewów czy wygodnego zarządzania swoimi finansami bez konieczności wychodzenia z domu i stania w męczących kolejkach. Brakuje ofert z kontami internetowymi dla osób starszych, ponieważ oferty takie kierowane są przede wszystkim do młodych²⁷.

Wiele zdobytych techniki upowszechniło się na przestrzeni ostatnich 20 lat, jednak nadal większość osób starszych nie potrafi z nich korzystać w sposób biegły. Nieumiejętność ta ogranicza dostęp do informacji i utrudnia codzienne funkcjonowanie. Dobrym przykładem są karty do bankomatu. Banki często przyznają je osobom starszym, ale nie zapewniają odpowiedniego przeszkolenia. Jeśli osoba starsza nie radzi sobie z obsługą bankomatu, zdarza się, że prosi o pomoc przypadkowych przechodniów, udostępniając im swój PIN, co naraża ją na kradzież²⁸.

Seniorzy mają często problemy ze wzrokiem. Nieczytelne umowy bankowe czy ogłoszenia w prasie, mała czcionka napisów na produktach spożywczych, na ulotkach informacyjnych dołączanych do leków utrudnia im lub wręcz uniemożliwia dostęp do oferty handlowej²⁹.

Osoby starsze mają trudności w uzyskaniu pożyczek, otrzymaniu kart kredytowych, zdarza się także, że nie mogą skorzystać z zakupów na raty. Należy zaznaczyć, że w pewnych przypadkach odmowa udzielenia kredytu osobie starszej może być zasadna: pod uwagę brane są dochody osoby starszej, wiek i przewidywany okres spłaty pożyczki.

Są jednak takie sytuacje, kiedy przyczyną odmowy jest tylko i wyłącznie wiek i wówczas można je nazwać dyskryminacją. W wielu bankach stosowane są niejawnie procedury wyznaczające granice wieku w dostępie do określonych usług finansowych³⁰.

Obszar 5. Partycypacja społeczna

Przejawy dyskryminacji ze względu na wiek są widoczne w przestrzeni publicznej oraz społecznej i dotyczą m.in.: małego zainteresowania polityków tą grupą wiekową i jej sprawami, stosunkowo niskiego udziału organizacji działających na rzecz osób po 65 roku życia (trudności w uzyskaniu środków

²⁷ *Osoby starsze na rynku usług finansowych. Analiza i zalecenia*, BIULETYN RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH 2013, nr 4, s. 47.

²⁸ B. Tokarz (red.), *Stop dyskryminacji ze względu na wiek*, Akademia Rozwoju Filantropii w Polsce, Warszawa 2005. s. 85.

²⁹ I. Raszeja-Ossowska, dz. cyt., s. 19.

³⁰ Tamże, s. 78.

finansowych na działalność tego typu), swoistego wykluczenia z dostępu do informacji opartej o nowoczesne środki przekazu typu Internet, doświadczania barier architektonicznych i infrastrukturalnych (np. brak wind w budynkach użyteczności publicznej).

Podsumowanie i rekomendacje

Podsumowanie

Problem dyskryminacji ze względu na wiek może być udziałem osób w różnym wieku, także młodych, jednak osób starszych dotyka on w szczególny sposób, co może przyczynić się do wykluczania ich ze społeczeństwa.

Dyskryminacja ze względu na wiek może przyjmować różne formy i dotyczyć różnych aspektów życia społecznego: zatrudnienia, dostępu do opieki zdrowotnej, edukacji, usług, udziału w procesie decyzyjnym i dialogu społecznym.

Dyskryminacja ze względu na wiek przejawia się w podkreślaniu, akcentowaniu negatywnych konsekwencji procesu starzenia się społeczeństw.

Przyczyną niewłaściwego traktowania seniorów są przede wszystkim negatywne stereotypy na temat starości, brak wiedzy o potrzebach ludzi w starszym wieku lub po prostu brak kultury osobistej i szacunku dla osób starszych. Głównym założeniem, na którym bazują stereotypy dotyczące osób starszych, jest przekonanie o złym stanie ich zdrowia, a tym samym o niesprawności i niesamodzielności, oraz postrzeganie osób starszych jako jednorodnej grupy społecznej.

Ostatnio zauważalny jest pewien przełom. Ludzie starsi czy też starzy są coraz bardziej dostrzegani przez marketingowców, do których dociera to, że nie można pomijać coraz liczniejszej grupy społecznej.

Rekomendacje

Planowanie przestrzenne i architektura

Rekomendacja:

Projektowanie i/lub adaptowanie/ modernizowanie przestrzeni publicznej i budynków użyteczności publicznej, a także budynków mieszkalnych w taki sposób, aby ludzie starsi mogli bezpiecznie i swobodnie poruszać się zarówno w mieszkaniu, jak i poza mieszkaniem, tj.:

- mieli ułatwiony dostęp do budynków i do otwartych przestrzeni (brak barier architektonicznych);

- mieli odpowiednio wyposażone tereny zielone, rekreacyjne, gdzie mogą odpoczywać;
- mieli odpowiednio dużo dobrze utrzymanych i bezpiecznych obszarów zielonych (parków, placyków), miejsc do wypoczynku oraz aktywności ruchowej na powietrzu;

Dobra praktyka:

- zapewnienie w budynkach użyteczności publicznej dobrego oznaczenia na zewnątrz i wewnątrz, wystarczającej liczby miejsc do siedzenia i toalet, łatwo dostępnych wind, ramp, poręczy, schodów i antypoślizgowych podłóg.

Rekomendacja:

Przystosowanie mieszkań do różnych poziomów sprawności i możliwości finansowych osób starszych tak, by dać im poczucie bezpieczeństwa oraz możliwość niezależnego życia w miarę zmieniających się potrzeb.

Dobra praktyka:

- budowa/remont mieszkań komunalnych/towarzystwa budownictwa społecznego lub innych form, w których osoby starsze mogą mieszkać bezpiecznie, wygodnie, mając dostęp do opieki;
- stworzenie lokalnego banku/ systemu zamiany mieszkań dla seniorów.

Transport

Rekomendacja:

Ulepszanie systemu transportu publicznego w taki sposób, by uwzględnił ograniczone możliwości fizyczne osób starszych.

Dobra praktyka:

- niskopodłogowe autobusy;
- duże tablice informacyjne (informacja o trasie) z dużą czcionką w środkach komunikacji publicznej,
- powszechne komunikaty głosowe informujące o przystankach;
- zapewnienie dużej czcionki (kontrastowych kolorów) na rozkładach jazdy;
- ustawianie ławeczek na przystankach.

Aktywizacja społeczna, zawodowa

Rekomendacja:

- zwiększenie zaangażowania osób starszych w życie społeczności,
- systemowe, długofalowe rozwiązania: programy szkoleniowe, domy dziennego pobytu.

Dobra praktyka:

- przygotowywanie programów aktywizacji seniorów;
- proponowanie różnych form uczestnictwa seniorów w zbiorowych przedsięwzięciach tj. spotkania tematyczne, przedsięwzięcia kulturalne, sportowe, turystyczne;
- wprowadzenie programu zniżek i innych zachęt pozwalających korzystać seniorom z gminnych wydarzeń kulturalnych, sportowych, rekreacyjnych, itp. (np. karta seniora);
- włączanie seniorów w imprezy miejskie, międzypokoleniowe, poprzez dbałość o dostępność, oświetlenie, łatwość komunikacji, dobrą, czytelną informację, przeciwdziałanie tworzeniu enklaw dla seniorów (zasady projektowania uniwersalnego).

Edukacja, informacja, komunikacja

Rekomendacja:

- promowanie pozytywnego wizerunku osób starszych jako grupy twórczej, zróżnicowanej;
- rozwijanie łatwo dostępnego i przystosowanego dla ludzi starszych systemu informacji;
- eliminowanie e-wykluczenia wśród osób starszych;
- edukowanie służb społecznych, pracowników sektora usług publicznych i niepublicznych (obsługa klienta).

Dobra praktyka:

- wprowadzenie problematyki pozytywnego postrzegania seniorów do edukacji przedszkolnej i szkolnej oraz włączanie seniorów w imprezy szkolne;
- podejmowanie inicjatyw o charakterze międzypokoleniowym wzmacniających integrację społeczną;
- rozwój takich sposobów informowania o wydarzeniach, decyzjach itd., by mogły one dotrzeć do wszystkich mieszkańców, również niekorzystających z nowych technologii oraz mediów;
- wprowadzenie w placówkach podległych gminie obowiązku i zachęcanie innych instytucji, firm, organizacji do drukowania informacji (oficjalne formularze, napisy w gminnej tv, teksty na tablicach) dużymi literami;
- drukowanie kluczowych informacji w jasnych nagłówkach i tłustym drukiem;
- udostępnienie komputerów i internetu w publicznych miejscach (biura samorządu, domy kultury, biblioteki, szkoły) oraz organizowanie bezpłatnych szkoleń i pomocy dla osób, które nie potrafią skorzystać z technologii);

- organizowanie i promowanie inicjatyw międzypokoleniowych (np. uniwersytety międzypokoleniowe).

Opieka zdrowotna i socjalna

Rekomendacja:

- zapewnienie łatwo dostępnych, kompleksowych usług zdrowotnych oraz właściwej opieki środowiskowej.
- promowanie i ułatwianie prozdrowotnego stylu życia: zdrowego odżywiania i aktywności fizycznej.

Dobra praktyka:

- tworzenie grup wsparcia aktywności fizycznej, aktywności społecznej;
- promocja wspólnych zajęć rodzinnych, sąsiedzkich (międzypokoleniowych);
- tworzenie miejsc aktywności (ścieżki zdrowia seniora, siłownie);
- tworzenie i wspieranie systemów pomocy sąsiedzkiej;
- tworzenie bezpłatnego systemu powiadamiania ratunkowego wspierającego chore osoby samotne.

Osobom starszym nie podoba się postrzeganie, że senior to osoba specjalnej troski. Ktoś, kto nagle kończy życie zawodowe, ma xx lat i nagle trzeba go traktować jako kogoś zupełnie innego. Kogoś, kto przekroczył niewidzialną barierę i stał się kimś dziwnym. Seniorzy nie chcą być traktowani na specjalnych zasadach, chcą być co najwyżej zauważalni.

Ich nie można zaraz po zakończeniu kariery zawodowej izolować, nie można zrobić miejsca tylko dla starszych ludzi tak, jak to się dzieje w przypadku Uniwersytetów Trzeciego Wieku. Oni chcieliby przebywać z młodymi ludźmi, chcieliby się uczyć, a nie być w jakiejś oazie poza światem.

Przemysław Wiśniewski, Violetta Morawska

Fundacja Zaczyn³¹

³¹ <http://rdc.pl/informacje/przemyslaw-wisniewski-seniorzy-nie-chca-byc-traktowani-na-specjalnych-zasadach-posluchaj/>, dostęp: 12.09.2015 r. (za I. Raszeja- Ossowska, dz. cyt., s. 26)

Kto może pomóc? Gdzie szukać informacji?

Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej

ul. Nowogrodzka 1/3/5

00-513 Warszawa

e-mail: info@mriips.gov.pl

Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich

al. Solidarności 77

00-090 Warszawa

tel. centrali: 22 55 17 700

INFOLINIA: 800 676 676

e-mail: biurorzecznika@brpo.gov.pl

Państwowa Inspekcja Pracy

ul. Barska 28/30

02-315 Warszawa

tel.: 22 391 82 15

Biuro Rzecznika Praw Pacjenta

ul. Młynarska 46

01-171 Warszawa

e-mail: kancelaria@rpp.gov.pl

tel.: 22 532 - 82 - 50

Źródła

Opracowania książkowe

- *A Snapshot of Ageism in the UK and across Europe*, Age UK, London, 2012.
- *Everyday Age Discrimination. What older people say*, ISBN: 1-904528-61-9, Help the Aged, London 2004.
- *Global report on Ageism*, ISBN 978-92-4-001686-6 (electronic version), ISBN 978-92-4-001687-3 (print version), World Health Organization 2021.
- Kropińska S., *Dyskryminacja osób starszych ze względu na wiek w polskim systemie ochrony zdrowia*, Uniwersytet Medyczny im. K. Marcinkowskiego w Poznaniu, Poznań 2013.
- Nelson TD., *Ageism and discrimination*, W: Birren J. (red.) *Encyclopedia of Gerontology*, wyd. 2. San Diego: Academic Press 2007.
- Nelson TD., *Psychologia uprzedzeń*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003 r.
- Nicole-Urbanowicz J., *Ageizm i dyskryminacja ze względu na wiek*, „Niebieska Linia”, nr 6/2006.
- *Osoby starsze na rynku usług finansowych. Analiza i zalecenia*, BIULETYN RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH 2013, nr 4.
- Szatur – Jaworska B. (red.) *Stan przestrzegania praw osób starszych w Polsce. Analiza i rekomendacje działań*, Warszawa 2008.
- Tokarz B. (red.), *Stop dyskryminacji ze względu na wiek*, Akademia Rozwoju Filantropii w Polsce, Warszawa 2005.
- Tomaszewska-Hołuż B., *Stereotypizacja starości – wybrane przejawy ageizmu*, *Cywilizacja i Polityka* 2019, Tom 17 Nr 17.
- Zalega T., *Segment osób w wieku 65+ w Polsce. Jakość życia – Konsumpcja – Zachowania konsumenckie*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2016.

Dokumenty

- Dyrektywa Rady UE 2000/78/WE ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy – art. 2 ust. 5, art. 4 ust. 1 i art 6. ust. 1, (Dz.U. UE L. 03/16 z dnia 2.12.2000 r.).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r., Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483.

- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2., Dz.U. 1993 nr 61 poz. 284
- Uchwała Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego z dnia 21 stycznia 2009 r., sygn. II PZP 13/08, „Biuletyn Sądu Najwyższego” 2009/1, Lex Polonica nr 1997650.

Źródła internetowe

- <https://cvshealth.com/news-and-insights/articles/recruiting-mature-workers>, dostęp: 30.11.2021 r.,
- Sytuacja osób starszych w Polsce w 2019 roku, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2021 r., <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/osoby-starsze/osoby-starsze/sytuacja-osob-starszych-w-polsce-w-2019-roku,2,2.html>, dostęp: 29.11.2021 r.
- <http://rdc.pl/informacje/przemyslaw-wisniewski-seniorzy-nie-chca-byc-traktowani-na-specjalnych-zasadach-posluchaj/>, dostęp: 12.09.2015 r.
- <http://seniorzywakcji.blogspot.com/2012/08/biuro-przyjazne-seniorom-jak-to-sie.html>, dostęp: 30.11.2021 r.
- <https://pl.wikipedia.org/wiki/Ageizm>, dostęp: 31.12.2021 r.